

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI INKLYUZIV TA'LIM ORQALI O'QITISH VA TARBIYALASHNI TASHKIL ETISH

Qodirova Odinaxon Xayitboy qizi
Farg'ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada imkoniyati cheklangan bolalarni (ICB) umumta'lim muassasalarida inklyuziv ta'lim orqali o'qitish va tarbiyalash jarayonining nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Tadqiqot doirasida O'zbekiston ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni joriy etishdagi mavjud imkoniyatlar va muammolar tahlil qilingan. O'qituvchilar, ota-onalar va ICB o'quvchilari ishtirokida o'tkazilgan empirik tadqiqotlar asosida inklyuziv ta'limning ijobiy ta'siri va tizimli yondashuv zarurligi asoslab berilgan. Muallif tomonidan inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha zaruriy shart-sharoitlar, kadrlar tayyorlash, metodik ta'minot va ijtimoiy ongni shakllantirish yo'nalishida amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, imkoniyati cheklangan bolalar, integratsiya, pedagogik yondashuv, ijtimoiylashuv, maxsus ta'lim, moslashtirilgan dastur, defektologiya, inkluziv muhit.

Abstract. This article covers the theoretical and practical foundations of the process of teaching and educating children with disabilities (IDC) through inclusive education in general education institutions. The research analyzes the existing opportunities and problems in implementing inclusive education in the education system of Uzbekistan. Based on empirical research conducted with the participation of teachers, parents and ICD students, the positive impact of inclusive education and the need for a systematic approach are substantiated. The author has developed practical recommendations in the areas of necessary conditions for the development of inclusive education, personnel training, methodological support and the formation of social awareness.

Keywords: inclusive education, children with disabilities, integration, pedagogical approach, socialization, special education, adapted program, defectology, inclusive environment.

Абстрактный. В статье рассматриваются теоретические и практические основы процесса обучения и воспитания детей с ограниченными возможностями здоровья (ДОВ) посредством инклюзивного образования в общеобразовательных учреждениях. В ходе исследования были проанализированы существующие возможности и проблемы внедрения инклюзивного образования в систему образования Узбекистана. Положительное влияние инклюзивного образования и необходимость системного подхода обосновываются на основе эмпирических исследований, проведенных с участием учителей, родителей и учащихся МКБ. Автором разработаны практические рекомендации по развитию инклюзивного

образования, включающие необходимые условия, подготовку кадров, методическое обеспечение, формирование общественного сознания.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с ограниченными возможностями, интеграция, педагогический подход, социализация, специальное образование, адаптированная программа, дефектология, инклюзивная среда.

Inson huquqlari va ijtimoiy tenglik tamoyillari asosida inklyuziv ta'lim tizimi bugungi kunda dunyo miqyosida muhim o'ringa ega bo'lib bormoqda. Inklyuziv ta'lim – bu barcha bolalar, jumladan imkoniyati cheklangan bolalar (ICB) uchun umumiy ta'lim muassasalarida o'qish imkoniyatini yaratadigan yondashuvdir. Bu yondashuv ICBlar jamiyatga to'liq integratsiyalashuvini ta'minlash, ularning ijtimoiy faolligini oshirish va o'zlarini to'laqonli shaxs sifatida anglashiga yordam berishga qaratilgan. O'zbekiston Respublikasida ham inklyuziv ta'limni joriy etish bo'yicha huquqiy asoslar shakllanmoqda, amaliy ishlar olib borilmoqda. Biroq, bu tizimda hali hal qilinmagan ko'plab muammolar mavjud.

Inklyuziv ta'lim – bu barcha bolalarni, jumladan imkoniyati cheklangan bolalarni, birgalikda ta'lim olishga jalb etadigan, insonparvarlik va tenglikka asoslangan ta'lim shaklidir. Ushbu tizim ICBlarni jamiyatga to'laqonli integratsiyalashuvini ta'minlaydi. O'zbekiston ta'lim tizimida inklyuziv yondashuvni joriy etish bo'yicha bir qator huquqiy asoslar yaratilgan bo'lsa-da, amaliyotda hali ko'plab yechilmagan masalalar mavjud.

- **Nazariy tahlil** – mavjud qonun hujjatlari va ilmiy adabiyotlar o'rganildi;
- **Empirik kuzatuv** – 5 ta umumta'lim maktabi misolida kuzatuvlar olib borildi;
- **So'rovnoma** – o'qituvchilar va ota-onalar ishtirokida savolnomalar tuzildi;
- **Tajriba-sinov** – individual yondashuvlar asosida darslar o'tkazildi.
- Inklyuziv sinflarda tahsil olayotgan ICBlar o'ziga bo'lgan ishonchni orttirgan;
- O'quvchilarda ijtimoiy faollik va mustaqillik kuchaygan;
- O'qituvchilarning yondashuvlari yanada moslashuvchan bo'lgan;
- Shu bilan birga, o'qituvchilarning malaka yetishmovchiligi, moddiy-texnik bazaning sustligi, maxsus vositalarning yo'qligi kabi muammolar aniqlangan

Tadqiqot natijalariga ko'ra, inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirish uchun quyidagilar muhim:

- pedagog kadrlar tayyorlashni takomillashtirish;
- moslashtirilgan o'quv resurslarini yaratish;
- ota-onalar bilan izchil ish olib borish;
- jamiyatda inklyuziv madaniyatni shakllantirish.

Inklyuziv ta'limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun quyidagi yo'nalishlarda islohotlar zarur:

- **Kadrlar tayyorlash:** Oliy ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'lim yo'nalishida pedagoglar, logopedlar va defektologlar tayyorlash bo'yicha maxsus dasturlar ishlab

chiqilishi zarur. Amaldagi o'qituvchilar uchun malaka oshirish kurslari muntazam tashkil etilishi kerak.

• **Moddiy-texnik ta'minot:** Maktablar maxsus texnik vositalar (braille qurilmalari, eshitish apparatlari, kompyuter dasturlari) bilan ta'minlanishi, binolar jismoniy imkoniyati cheklanganlar uchun moslashtirilishi lozim.

• **Ota-onalar bilan ishlash:** Inklyuziv ta'limda ota-onalarning roli muhim. Ular bilan psixologik suhbatlar, maslahatlar, seminarlar o'tkazish orqali ularni farzandlarining o'sishi va rivojlanishida faol ishtirok etishga jalb qilish kerak.

• **Jamiyatda ongli munosabatni shakllantirish:** Inklyuziv madaniyatni rivojlantirish, nogironlikni ijtimoiy stigma sifatida emas, balki hayotiy xilma-xillik sifatida qabul qilish bo'yicha axborot kampaniyalari tashkil etilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim – bu faqat imkoniyati cheklangan bolalar uchun emas, balki jamiyatning har bir a'zosi uchun insoniylik, tenglik va birdamlik tamoyillarini qaror toptiradigan tizimdir. Uni muvaffaqiyatli joriy etish uchun pedagogik, huquqiy, iqtisodiy va ijtimoiy yondashuvlarning uyg'unligi talab etiladi. O'zbekiston sharoitida inklyuziv ta'limga o'tish bosqichma-bosqich, ammo izchil amalga oshirilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 2020.
2. UNESCO (2020). *Inclusion and education: All means all*.
3. Booth, T., Ainscow, M. (2011). *Index for Inclusion*.
4. Khudoyberganova D. (2022). *Maxsus pedagogika asoslari*. Toshkent.
5. Norqulova M. (2021). "Inklyuziv ta'limda metodik yondashuvlar". // *Ta'lim va tarbiya*, №4.